

УДК 811.161.2'42:821.161.2-3

DOI <https://doi.org/10.32782/2412-933X/2026-XXVI-10>

ІДІОСТИЛЬ СУЧАСНИХ УКРАЇНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ У РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ ПРАВООХОРОННОГО ДИСКУРСУ (НА МАТЕРІАЛІ РОМАНУ ІЛЛАРІОНА ПАВЛЮКА «Я БАЧУ, ВАС ЦІКАВИТЬ ПІТЬМА»)

Доскалюк Марина

викладач

ВСП «Чернівецький фаховий коледж Київського університету

інтелектуальної власності та права»

ORCID ID: 0009-0001-9660-6554

У статті досліджено мовні засоби, за допомогою яких у романі Ілларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить пільма» формується правоохоронний дискурс, а також визначено їхню роль у створенні авторського ідіостилю. Актуальність роботи зумовлена тим, що соціолекти та професійно марковане мовлення у художніх текстах української літератури досі розглядаються фрагментарно, хоча вони відіграють важливу роль у формуванні образів персонажів, передачі сюжетної напруги та психологічного забарвлення сцен.

Матеріалом дослідження стали фрагменти прямої мови персонажів, що містять службові терміни, професіоналізми, жаргон, просторіччя та експресивні одиниці, а також синтаксичні конструкції, характерні для оперативного спілкування. Методологічно робота спирається на лінгвостилістичний, семантико-прагматичний, контекстуальний і дискурсивний аналіз, що дозволяє розглядати мовлення персонажів у його соціальному, функціональному та психологічному вимірі.

Встановлено, що соціолект правоохоронців у романі Павлюка функціонує як цілісна багаторівнева система. Поєднання стандартизованої службової мови з жаргоном, просторіччям та експресивними елементами моделює професійне середовище, відображає внутрішню ієрархію, владні відносини та психологічний стан персонажів. Синтаксичні та прагматичні особливості мовлення підкреслюють оперативність і динаміку комунікації, а жаргон і експресивна лексика виступають інструментами соціальної ідентифікації та емоційної характеристики героїв.

Окремо підкреслено соціокультурне значення мовлення: через точне відтворення деталей професійного і повсякденного спілкування автор передає специфіку діяльності правоохоронців і створює переконливу картину сучасного українського професійного середовища. Дослідження виявляє механізми формування професійного соціолекту у художньому тексті, що становить наукову новизну та відкриває нові перспективи для лінгвостилістичних студій української прози.

Зроблено висновок, що ідіостиль Павлюка відзначається увагою до мовної деталі та забезпечує переконливе й автентичне відтворення сучасного правоохоронного дискурсу.

Ключові слова: ідіостиль, соціолект, професійне мовлення, жаргон, синтаксис, правоохоронний дискурс, сучасна українська проза.

Doskalyuk Marina

Teacher

Higher Vocational School «Chernivtsi Professional College
of the Kyiv University of Intellectual Property and Law»

**THE IDIOLECT OF CONTEMPORARY UKRAINIAN WRITERS
IN THE REPRESENTATION OF LAW ENFORCEMENT DISCOURSE
(BASED ON ILLARION PAVLIUK'S NOVEL
«I SEE YOU ARE INTERESTED IN THE DARK»)**

This article explores the linguistic tools through which law enforcement discourse is portrayed in Illarion Pavliuk's novel I See You Are Interested in the Dark and examines their role in shaping the author's unique idiolect. The study is relevant because sociolects and professionally marked language in contemporary Ukrainian literature remain underexplored, even though they play a crucial role in building character, conveying narrative tension, and expressing the psychological states of the characters.

The material for the study includes excerpts of direct speech containing professional terms, jargon, colloquialisms, expressive language, and syntactic patterns typical of operational communication. Methodologically, the analysis combines stylistic, semantic-pragmatic, contextual, and discourse approaches, enabling a comprehensive look at characters' speech in its social, functional, and psychological dimensions.

The findings show that the law enforcement sociolect in Pavliuk's novel operates as an integrated, multi-layered system. The mix of standardized official language with jargon, colloquial expressions, and expressive forms effectively models the professional environment, reflects internal hierarchies, power relations, and the characters' psychological states. Syntactic and pragmatic features highlight the speed, efficiency, and dynamism of communication, while jargon and expressive language function as markers of social identity and emotional nuance.

Moreover, the study highlights the socio-cultural significance of language: by capturing the details of professional and everyday interactions, Pavliuk conveys the specificity of law enforcement work and presents a vivid picture of contemporary Ukrainian professional life. The research sheds light on how professional sociolects are shaped in literary texts, offering new insights for stylistic studies of Ukrainian prose.

In conclusion, Pavliuk's idiolect demonstrates careful attention to linguistic detail, producing a convincing and authentic portrayal of contemporary law enforcement discourse.

Key words: *idiolect, sociolect, professional language, jargon, syntax, law enforcement discourse, contemporary Ukrainian prose.*

Вступ. Проблематика соціолектів та професійно маркованого мовлення посідає важливе місце в сучасній лінгвістиці, оскільки дозволяє описати механізми формування групової ідентичності й специфіку комунікації в окремих соціальних спільнотах. У працях О. Горбача та Й. Дзєндзелівського окреслено структурні й функційні параметри українських соціальних варіантів, що стали підґрунтям для подальших досліджень професійних різновидів мовлення. У сучасній соціолінгвістиці соціолект визначають як мовну підсистему, характерну для певної соціальної або професійної групи, до складу якої входять термінологія, професіоналізми, сленг, жаргон та стереотипні формули спілкування. Л. Ставицька наголошує, що соціолекти формують внутрішній комунікативний простір спільноти та виконують ідентифікаційні функції; С. Мартос підкреслює їхній соціокультурний характер і роль у підтриманні групової солідарності. У юридичній лінгвістиці, представлено в дослідженнях Н. Артикуци та В. Деречь, проаналізовано особливості інституційного мовлення правоохоронної сфери, зокрема термінологічні системи, ритуалізовані конструкції та прагматичні

стратегії владної комунікації. У працях останніх років окрему увагу приділено трансформаціям мови поліції та слідчих під впливом реформ та стандартизації комунікації в правоохоронних органах.

Попри достатню теоретичну опрацьованість соціолектології та юридичної лінгвістики, художня репрезентація професійного мовлення правоохоронців у сучасній українській літературі досліджена недостатньо. Існують праці, присвячені стилю С. Жадана, Ю. Андруховича, І. Карпи та інших авторів, які працюють із соціально маркованою лексикою, однак комплексних лінгвостилістичних аналізів, що охоплювали б художню модель правоохоронного соціолекту, бракує. Особливо це стосується творів кримінально-психологічного спрямування, де мова персонажів виступає засобом конструювання професійного досвіду, психологічних характеристик та комунікативних ролей.

Роман Ілларіона Павлюка «Я бачу, вас цікавить п'ятьма» є показовим прикладом художньої репрезентації професійної комунікації, у якій поєднуються елементи мови слідчих, оперативників та кримінального психолога. Ідіостиль письменника характеризується поєднанням динамічного наративу з точним відтворенням групово маркованих мовних засобів, що моделюють правоохоронний дискурс у його сучасних інституційних параметрах. Незважаючи на очевидну лінгвістичну цінність тексту, системного аналізу лексико-синтаксичних і прагматичних характеристик цього дискурсу досі не здійснено. Саме виявлення механізмів формування професійного соціолекту та його ролі у створенні образної структури твору становить наукову новизну й актуальність дослідження.

Мета статті полягає у здійсненні лінгвостилістичного аналізу мовних засобів, які формують образ правоохоронців у романі Павлюка, та у визначенні ролі лексичних, синтаксичних і прагматичних характеристик у структурі авторського ідіостилу й моделюванні міжперсонажної комунікації, зокрема через призму професійного аналізу Андрієм, кримінальним психологом.

Матеріалом дослідження стали фрагменти прямої мови з роману, що містять професійно марковану лексику, жаргонні одиниці, експресивні формули та синтаксичні моделі, характерні для правоохоронного середовища. Методологічну основу становлять лінгвостилістичний, семантико-прагматичний, контекстуальний і дискурсивний аналіз, що дозволяє комплексно охопити як структурні, так і функційні характеристики мовлення персонажів.

Виклад основного матеріалу. У романі Павлюка лексичний рівень виступає ключовим засобом моделювання професійного середовища, де правоохоронці та суміжні з ними фігури – слідчі, оперативники, психолог-консультант – функціонують як відособлена соціальна група. Ця група оперує власним соціолектом, тобто різновидом мови національної лінгвістичної системи, характерним для членів певного професійного чи соціального колективу. Соціолект включає підсистеми професійних термінів, сленгу, жаргону та фразеології, які виконують функцію ідентифікації та підкреслюють групову приналежність. Як зауважує Л. Масенко, «функції соціального діалекту тотожні функціям загальнонародної мови, але якщо остання консолідує всю національну спільноту, відрізняючи її від інших націй, то об'єднавча функція соціолекту діє на вужчому, груповому рівні, виокремлюючи всередині соціуму групи людей за певними ознаками – професією, родом діяльності, інтересами, віком тощо» [7]. Таким чином, у романі соціолект правоохоронців не лише відтворює специфіку професійного спілкування, а й стає інструментом формування індивідуальних та колективних ідентичностей персонажів, що особливо важливо для характеристики психологічно насичених та динамічних сюжетних ситуацій.

Найпоказовішим в романі є присутність жаргону й просторічної лексики як маркерів належності до кримінального або оперативного середовища. Репліки на кшталт «*базариш*

як *фраєрок*», *«зальот»*, *«бариг проб'ємо»*, *«на наркоті сидить»*, *«у вас доказухи голяк!»*, *«Знов „провали“?»* – це не пасивні стилістичні “ремарки”, а активні інструменти соціальної диференціації. Особливо показовою є лексема «зехер», ужита у вислові *«дешевий зехер!»*, що, згідно з *Тлумачним словником пенітенціарної лексики* [2, с. 144], означає: 1) «обман», 2) «жарт», 3) «особливий випадок». Уживання цієї та подібних одиниць дозволяє розрізнити персонажів за статусом, професійним досвідом і належністю до певного соціального кола – злочинного або правоохоронного. Жаргон у таких контекстах виконує роль «мовного коду» для субкультур: він сигналізує про приналежність до групи, її внутрішні правила, ставлення до зовнішнього світу. У репліках взаємодії зі слідчим простежується поєднання жаргону та професійної термінології, наприклад: *«– Валер, можеш сміливо затримувати. Й одразу – на експертизу. На наркоті сидить! Він із тобою балакає, а сам „відпливає“. Йому постійно потрібна доза, а пенсії не вистачає. Ось тобі й мотив. Так же, Микола Олександрович?»*.

Поряд із грубою експресією автор використовує іронічні та жартівливі вислови, що відображають внутрішню позицію персонажів і соціальні стосунки. Наприклад, у сцені допиту колишнього злодія Ніксона він каже: *«Я, Валерій Львович, давно вже не „базарю“, – в основному, розмовляю. Іноді бесідую. А „базарам“ – кінець»*. Ця репліка демонструє поєднання колишнього кримінального сленгу з сучасним соціолектом правоохоронців, а також елемент самодистанціювання та іронії, що допомагає персонажу керувати власним образом у ситуації контролю та допиту.

У тексті роману паралельно функціонує професійна лексика (професіоналізми / терміни): *«експертиза»*, *«фіксувати»*, *«затримувати»*, *«провали»*, *«виклик»*, *«слідство»*. Ці одиниці є частиною корпоративного мовлення оперативників і слідчих, і створюють у читача відчуття процедурності, службового обміну інформацією, офіційного контексту. До професійного соціолекту належать і репліки на зразок: *«Мені потрібні свіжі матеріали по справі»*, *«Ми вже відправили запит на експертизу»*, *«Потрібно скласти протокол»*, *«Маємо санкцію»*, *«Треба підняти старі справи»*, *«Проведіть допит ще раз»*, *«Є орієнтування»*, *«У нас не вистачає доказової бази»*.

Такі формули забезпечують високий рівень стандартизації службового діалогу: у них немає емоційної надмірності, вони передають процедурно-регламентований характер комунікації в межах професійної діяльності. Особливо показові відтворені у творі ситуації обміну інформацією між оперативниками: *«У мене всі матеріали на руках»*, *«Я підняв архів, співпадіння немає»*, *«Це має фіксувати криміналіст»*, що репрезентують стабільний термінологічний ресурс і визначають формально-діловий тон мовлення.

Подібні професійні соціолекти в сучасній лінгвістичній традиції описуються як окрема підсистема соціолекту, де терміни характеризуються стабільністю, логічністю та формалізмом, на відміну від жаргону або арго, які більш варіативні, ситуативні та емоційно забарвлені. У романі Павлюка цей поділ чітко простежується: професійні терміни забезпечують комунікативну точність і службову регламентованість, тоді як жаргонні елементи позначають міжособистісний, емоційно напружений чи субкультурний контекст.

Окрім того, у романі простежується вживання емоційно-експресивної лексики – грубої, інколи вульгарної, яка насичує текст експресією, напругою, емоційним забарвленням. Приклади: *«Сраний жартівник у виродкуватій масці»*, *«Куди ти вклепав мене, Валерко...»*. Такі вислови виконують психологізувальну функцію: вони не просто передають дію або інформацію, але відкривають внутрішній стан персонажа, його емоції, страх, агресію, відчаю тощо. Сучасна лінгвістична теорія наголошує, що експресивна лексика в межах соціолекту чи індивідуального стилю дозволяє авторам передати не лише соціальну приналежність персонажа, але й його психологічну й моральну позицію.

Синтаксична організація реплік у романі підсилює ефект професійного, оперативного, групового мовлення. У діалогах правоохоронців/учасників розслідування часто домінують короткі, еліптичні конструкції, запитання, звернення, накази, що демонструє швидкість реакції, оперативність і прагматизм комунікації: «Знов?», «А хто?», «Їдьмо вже швидше», «Ти бачиш, куди їдеш?». Така синтаксика характерна для службових або екстремальних ситуацій, коли комунікація має бути швидкою й ефективною, що корелює з реальною професійною діяльністю правоохоронців.

Водночас внутрішні монологи чи реакції персонажів (зокрема психолога-консультанта) мають розщеплену, фрагментовану синтаксичну структуру – із паузами, анафорами, еліпсисами, парацезурами, що створює відчуття нервової напруги, нестабільності, психологічного тиску. Це підкреслює умовність офіційної мови і одночасно дає простір для особистісної, емоційної ідентичності персонажа.

Діалоги у творі набувають поліфонічності: мова правоохоронців (оперативників, дільничних), мова кримінальних персонажів і сленг/жаргон представляють різні соціальні маркери, які «спілкуються» у межах одного комунікативного простору. Це створює соціолектну мозаїку, через яку автор показує конфлікт, контрасти, взаємодію влади, злочинності й психології.

З прагматичного погляду, мова у сценах допиту, конфронтації або тиску виконує функції влади, тиску, домінування, маніпуляції: репліки на кшталт «Розколюйся, і я погнав», «Ти бачиш, куди їдеш уаще!» – це не просто слова, а інструменти комунікативного тиску, демонстрації статусу, спроби підкорити або залякати. Жаргон і просторіччя в цьому разі набувають додаткового функціонального значення: як елемент психологічного тиску, засіб залякування, спосіб виразити соціальну йєрархію.

Разом із тим, у нематеріальних, міжособистісних сценах (наприклад, між консультантом-психологом та іншим персонажем) спрацьовує «інтимний» або «товариський» мовний код – жаргонна, розмовна, емоційно забарвлена мова близьких за статусом або досвідом людей. Це підкреслює, що жаргон чи соціолект – не лише прояв девіації чи криміналу, а й засіб групової солідарності, довіри, неформальної комунікації, що відповідає визначенням соціолектів як мовних систем, які забезпечують внутрішньогрупову ідентичність.

Висновки. Мовлення персонажів у романі є цілісною, багаторівневою лінгвістичною системою: поєднання жаргону, професійної термінології, експресивної лексики, синтаксичної різноманітності й прагматичних стратегій. Завдяки цій системі автор моделює справжнє професійне середовище правоохоронців та суміжних з ними діячів, водночас розкриваючи психологічну, соціальну і моральну драматургію персонажів через засоби мови.

Такий підхід відповідає сучасним теоретико-соціолінгвістичним уявленням про соціолект і ідіостиль як комбінацію лексичних, фразеологічних, стилістичних, прагматичних й соціальних характеристик, які разом формують мовну ідентичність соціальних груп чи індивідуумів.

Література:

1. Артикуца Н. В. Юридична лінгвістика як новий перспективний напрям міждисциплінарних досліджень. URL: <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2461>
2. Боровик А. В., Колб О. Г. Тлумачний словник пенітенціарної лексики. Вид. 2-ге, випр. і доповн. Луцьк : СПД Гадяк Ж. В., друкарня «Волиньполіграф» ТМ, 2020. 400 с.
3. Демичева А. В. Кримінальний жаргон (арго) як соціолект. *Вплив ментальних та мовних структур на формування національної свідомості* : зб. тез регіон. круглого столу (Дніпро, 19 лют. 2021 р.). Дніпро: ДДУВС, 2021. С. 8–10.
4. Дерезь В. С. Юридична лінгвістика в Україні: здобутки та перспективи. *Міждисциплінарні наукові дослідження: особливості та тенденції*. 2020. Т. 4. С. 133–135.
5. Дзензелівський Й. О. Українське і слов'янське мовознавство: збірник праць. Львів : Наук. т-во ім. Шевченка, 1996. 520 с.

6. Горбач О. Арго в Україні. Львів: Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, 2006. 688 с.
7. Масенко Л. Усні форми побутування мови. Явище вульгаризації мовлення. Число 35. 2004. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/35-zmist.htm>
8. Павлюк І. Я бачу, вас цікавить п'ятьма : роман. Львів : Видавництво Старого Лева, 2024. 664 с.
9. Ставицька Л. Арго, жаргон, сленг: соціальна диференціація української мови. Київ : Критика, 2005. 464 с.
10. Ставицька Л. Проблеми вивчення жаргонної лексики: соціолінгвістичний аспект. *Українська мова*. 2001. № 1.
11. Ставицька Л. Український жаргон. Словник: містить близько 4070 слів і понад 700 стійких словосполучень. Київ : Критика, 2005. 496 с.

References:

1. Artikutsa, N. V. (n.d.). Yurydychna linhvistyka yak novyi perspektyvnyi napriam mizhdystsyplinarnykh doslidzhen [Legal linguistics as a new promising direction of interdisciplinary research]. <http://ekmair.ukma.edu.ua/handle/123456789/2461> [in Ukrainian].
2. Borovyk, A. V., & Kolb, O. H. (2020). Tlumachnyi slovnyk penitentsiarnoi leksyky. Vyd. 2-he, vypr. i dopovn [Explanatory dictionary of penitentiary vocabulary]. Lutsk : SPD Hadiak Zh. V., Volynpolihraf T. M. [in Ukrainian].
3. Demycheva, A. V. (2021). Kryminalnyi zharhon (arho) yak sotsiolekt [Criminal jargon (argot) as a sociolect]. *Vplyv mentalnykh ta movnykh struktur na formuvannya natsionalnoi svidomosti* (pp. 8–10). Dnipro : Dnipropetrovsk State University of Internal Affairs. [in Ukrainian].
4. Derets, V. S. (2020). Yurydychna linhvistyka v Ukraini: zdotuky ta perspektyvy [Legal linguistics in Ukraine: achievements and prospects]. *Mizhdystsyplinarni naukovi doslidzhennia: osoblyvosti ta tendentsii*, 4, 133–135. [in Ukrainian].
5. Dzendzelivskiy, Y. O. (1996). Ukrainske i slovianske movoznavstvo [Ukrainian and Slavic linguistics]. Lviv : Naukove tovarystvo imeni Shevchenka. [in Ukrainian].
6. Horbach, O. (2006). Argo v Ukraini [Argot in Ukraine]. Lviv : Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy. [in Ukrainian].
7. Masenko, L. (2004). Usni formy pobutuvannya movy. Yavyshe vuharyzatsii movlennia [Oral forms of language functioning. The phenomenon of speech vulgarization]. *Chyso* 35. Retrieved from: <http://www.ji.lviv.ua/n35texts/35-zmist.htm> [in Ukrainian].
8. Pavliuk, I. (2024). *Ya bachu, vas tsikavyt pitma* [I see you are interested in darkness]. Lviv : Vydavnytstvo Staroho Leva. [in Ukrainian].
9. Stavytska, L. (2001). Problemy vyvchennia zharhonnoi leksyky: sotsiolinhvistychnyi aspekt [Problems of studying jargon vocabulary: sociolinguistic aspect]. *Ukrainska mova*, 1. [in Ukrainian].
10. Stavytska, L. (2005). Argo, zharhon, slen: sotsialna dyferentsiatsiia ukrainskoi movy [Argot, jargon, slang: social differentiation of the Ukrainian language]. Kyiv: Krytyka. [in Ukrainian].
11. Stavytska, L. (2005). Ukrainskyi zharhon: Slovnyk [Ukrainian jargon: dictionary]. Kyiv : Krytyka. [in Ukrainian].

Стаття поширюється
на умовах ліцензії відкритого доступу
(CC BY 4.0)

Дата першого надходження статті до видання: 24.11.2025
Дата прийняття статті до друку після рецензування: 10.12.2025
Дата публікації (оприлюднення) статті: 17.03.2026